

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՄՈՒԾԵՂՅԱՆ

(Պատմական գիտությունների թեկնածու,
Թանգարանի դրամագիտության բաժնի վարիչ)

ԴՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆՎԵՐՆԵՐ ՍՓՅՈՒՌԷՅ

Նյութական մշակույթի տասնյակ հազարավոր առարկաներ, որոնք ցուցադրված են Հայաստանի ազգային թանգարանում, ունեն կարևոր նշանակություն՝ քննելու համար հայ ժողովրդի ծագման ու զարգացման պատմությունը: Այստեղ է, որ մարդը կարող է մի ամբողջական պատկերացում ստանալ արևելքի և արևմուտքի հետ բյուրավոր թելերով կապված Հայաստան աշխարհի մասին:

Հնագիտական պեղումները, որոնք տարեց-տարի յայտորեն ծավալվում են Սևանի ավազանում, Էրեբունի ամրոցի, Կարմիր բլուրի, Արմավիրի, Գառնիի հեթանոսական տաճարի, Դվին քաղաքի ավերակների վրա և շատ այլ հնավայրերում, ինչպես նաև ազգագրական գիտաբանությունը, վերջին տասնամյակներում մեծապես հարստացրել են թանգարանի ֆոնդերը:

Սակայն հայոց հողի ծոցից դուրս եկած անցյալի նորահայտ վկայությունների հետ միասին թանգարանը հարստանում է նաև սփյուռքից ստացված հնագիտական բնույթի նյութերով:

Շակատագրի բերումով աշխարհի տարբեր կողմերում տարածված հայությունը Սովետական Հայաստան է ուղարկում իր անցյալի նշխարները, որոնք սրբությանը պահել է օտարության մեջ և այժմ ոգեշրջված Հայաստանի առաջընթացով նվիրում է նրա ազգային տանը՝ պատմության պետական թանգարանին, Երևան, Լենինի հրապարակ: Այդ նվերների ամենատպալար մա-

սը կազմում են հին ու միջնադարյան դրամները:

Հիրավի պատմության համար, որպես կարևոր, երբեմն անգուգական տվյալներ են ներկայացվում այդ փոքրիկ, սակայն իմաստալից մետաղյա կտրակներով: Դրանք իրենց նյութի կշռային չափերով, իրենց վրա ունեցած պատկերներով ու արձանագրություններով ներկայացնում են ժամանակագրական, դիցաբանական, տնտեսական և շատ այլ կարգի այնպիսի վկայություններ, որոնցից հաճախ տակավին զուրկ են մատենագրական ամենահարուստ աղբյուրներն անգամ:

Առանց չափազանցության կարելի է ասել, որ մետաղյա դրամներն իրենց ծագման ու զարգացման վաղագույն ժամանակներից մինչև ուշ միջնադար, հանդիսանալով պետական օրենքներով սահմանված վճարամիջոցներ ասպանքափոխանականության համար, տարբեր դարաշրջաններին բնորոշ իրենց պատկերատիպի տեսակներով արտացոլում են յուրաքանչյուր առանձին վերջրած երկրի քաղաքական պատմության կարևոր փոփոխությունները:

Եղել են քաղաքներ, որոնք կործանվել են բոլորովին, սակայն նրանց անունները պահպանվել են դրամների վրա: Եղել են ճարտարապետական կոթողներ, որոնք անհետացել են, բայց նրանց պատկերները մեզ են հասել քաղմաթիվ դրամներով:

Եղել են աշխատանքային գործիքներ, ուսման պարագաներ, պաշտամունքային ա-

Մ. թ. ա. 85 թիվ.

Հալոց թագը թափուր, պատկերված հռոմեական զորավար Մարկոս Անտոնինոսի արծաթ դրամի վրա Հալաստանի նվաճման առթիվ: Նվեր Զարեն Պտուկյանից

Մ. թ. ա. 20—18 թվերի

Օգոստոս Օկտավիանոսի արծաթ դրամը Հալաստանի նվաճման առթիվ: Նվեր Զարեն Պտուկյանից.

Մ. թ. ա. 20—18 թվեր.

Օգոստոս Օկտավիանոսի արծաթ դրամի վրա հայ զինվորի պատկերը, թողարկված Հալաստանի նվաճման առթիվ: Նվեր Զարեն Պտուկյանից

140 թիվ.

Հռոմեական կայսր Անտոնին Պիոսի պղնձյա շքադրամը հայոց թագավոր Սոլեմնոսի օծման առթիվ: Նվեր Զարեն Պտուկյանից:

Լուկիոս Վերոս, 164 թիվ, հռոմեական շքադրամ հայոց թագավոր Արշակունի Սոլեմնոսի օծման առթիվ: Նվեր տեր և տիկին Գեղամ ու Փառանձեմ Գալաճյաններից:

164—165 թվեր. Հռոմեական կայսր Մարկոս Ավրելիոսի պղնձյա շքադրամը, թողարկված Հայաստանի նվաճման առթիվ: Նվեր տեր և տիկին Գեղամ ու Փառանձեմ Գալաճյաններից:

ուարկաներ, տարբեր տարազաններ, որոնք փոխվել ու չքացել են, սակայն նրանց պատկերները հիշատակված են մետաղյա դրամների վրա և եթե չլինեին վերջիններս, ապա մենք զրկված կլինեինք աղբյուրագիտական այն հարուստ շտեմարանից, որ բացվում է մեր առաջ դրամագիտության շնորհիվ:

Ի՞նչ է մտածում հայ մարդը օտար երկնքի տակ, երբ Հայաստան է ուղարկում պատմական այդ նշխարները: Այս հարցի բնորոշ պատասխանը կարելի է գտնել այն նամակներում, որ թանգարանն ստանում է սփյուռքից: Ահա դրանցից մեկը. Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Դետրոյտ քաղաքի հայագի բնակիչ Եղիազար Պահլավունին, նվիրելով Հայաստանի թանգարանին հին դրամներ, գրում է՝

«...Սրտիս մարմաջը հանդարտեցնելու համար միշտ ջանացի նկատելի բան մը դրկել իմ ցանկալի հայրենիքիս... Խնդրում եմ ընկունեցեք անմար սիրույս, այրող կարոտիս, համոզված գաղափարակիցի օղային համբույրները և տվեք զայն իմ սիրելի Հայաստանի սարերուն, ձորերուն, դաշտերուն, ջուրերուն, գետերուն, լիճերուն, օդին, քամուն, քարին, հողին, իսկ իմ ժողովրդիս մեծին, պզտիկին, ծերին, երիտասարդին, մամիկին, պարմանուհիին, պատանեկին, մանկիկին, գրագետին, բանաստեղծին, իմաստունին, մշակին, որոնց միացյալ աշխատանքով հայ ժողովրդին հանճարն է ցուցահանվում, և փառք էք կերտում ի տես համայն աշխարհի և ի հեճուկք ցեղասպան, գազան թուրքին:

Կրկնակի համբույրներով
Եղիազար Պահլավունի»:

Սփյուռքում ապրող հայը չի կարող անտարբեր մնալ և իր մասնակցությունը չբերել հայրենիքում կատարվող ազգանվեր աշխատանքին և ջանում է փրկել ազգային հիշատակները:

Այդ նույն խոհերի մղումով է, որ Նյու-Յորքի հայկական գաղութը իր մեծարժեք նամակն ուղարկեց Հայաստանի պատմության թանգարանը:

Ներդրումներն արտահայտվեցին նախ Գեղամ և Փառանձեմ Գալանյանների նվիրած հին ու միջնադարյան դրամների քերտումով և ապա Զարեհ Պտուկյանի հոռմեական և հայկական դրամների հարուստ հավաքածուների ստացումով:

Գալանյան ընտանիքի նվերը թանգարանին հանձնող նյու-յորքաբնակ սեբաստացիները ներկայացրել են մի փոքրիկ գրություն, որի մեջ ասված է. «Նյու-Յորքի բնակիչ Գեղամ Գալանյանը տարիների ճիգերով հավաքած հայկական դրամներու այս

հավաքածուն նվիրած է մեր թանգարանին: Տեր և տիկին Գեղամ և Փառանձեմ Գալանյանները դժբախտություն ունեցած են վերջին պատերազմի մեջ կորցնելու իրենց միակ զավակը՝ Տիրամը: Եվ այս հայկական դրամներու հավաքածուն կնվիրեն մեր թանգարանին, իրենց նահատակված զավակին հիշատակը հավերժացնելու փափագով: Գեղամ Գալանյան երեք տարիներն ի վեր հիվանդությամբ մը կտառապի: Ինք ճակատիք քրտինքով ապրող գործավոր մը եղած է: Հայրենասիրական վեճն զգացումով է, որ կկատարեն այս գոհաբերությունը, նվիրելով հայկական դրամներու հավաքածուն հայրենիքին: Իրենց ալ փափագը եղած է այցելել Հայաստան, տեսնել հայրենիքի վերելքը ու անձամբ հանձնելու հավաքածուն, բայց հիվանդությունը և իրենց համեստ վաստակը արգել եղած է: Տեր և տիկին Գեղամ և Փառանձեմ Գալանյանները հոգեկան երջանկություն կզգան այս նվիրատվության համար»:

Այդ գրության մեջ մի այլ տեղ գրված է. «Գեղամը իր միակ զավակը ուղարկեց գերմանական ֆաշիզմի դեմ կռվելու, որովհետև Գեղամը իբրև հասարակ աշխատավոր գիտակցում էր, որ գերմանական ֆաշիզմը պետք է ջախջախվի, և այդ կովում Տիրամը գոհվեց»:

Հիրավի մեծ է արժեքը Գալանյանների նվիրական ժողովածուի:

Այն բաղկացած է տարբեր երկրների, ընդհանուր թվով շուրջ 170 դրամներից ու շքադրամներից: Ներկայացված են վաղ հայկական, մասնավորապես հայոց Ծովքի Քսերքսես թագավորի, ինչպես նաև Արտաշեսյան հարստության Տիգրան Մեծի, նրա որդու՝ Արտավազդի դրամները: Վերջիններս հետ ժողովածուի մեջ կարելի է տեսնել Պոնտոսի թագավոր՝ Միհրդատ 6-րդ Եվ պատրիի շքադրամը:

Հանդես է բերված հոռմեական 1—2-րդ դարերի ոսկւ, արծաթյա և պղնձյա շքադրամներ ու դրամներ, թողարկված կայսերական Հռոմի և Հայաստանի ռազմա-քաղաքական առանձին դեպքերի առիթով: Այդ տեսակետից հետաքրքրական են կայսեր՝ Օկտավիանոսի, Տիբերիոսի, Ներոնի, Տրայանոսի, Անտոնին Պիոսի, Մարկոս Ավրելիոսի և Դ. Վերոսի հուշադրամները, որոնց վրա նշված են Հայաստանին վերաբերող պատկերներ և ռազմա-քաղաքական լուռուզներ: Հավաքածուի մեջ կան նաև ինչպես պարթևական, այնպես էլ սասանյան դրամներից նմուշներ, մասնավորապես Արշակունի Միհրդատ Ա, Հրահատ Բ, Հրահատ Դ և Սասանյան Ծապուհ Բ, Եղիգետ Բ, Խոսրով Բ արքաների դրամները: Ժողովածուն օժտված է նաև հազվագյուտ բյու-

զանդական 6—10-րդ դդ. ոսկյա ու պղնձյա դրամներով, դրվագած Կոստանդնուպոլսում, Ռավենայում, Անտիոքում և այլ քաղաքներում:

Այս խմբում ներկայացված են Տիբերիո-

116—117 թվեր. Հռոմեական կայսր Տրագանոսի պղնձյա շքադրամը Հայաստանի նվաճման առթիվ: Նվեր տեղ և տիկին Գեղամ և Փառամնեմ Գալաճյաններից:

սի, Հերակլեսի և նրա երկու որդիներ՝ Հերակլ-Կոստանդինի ու Հերակլետի պատկերներով, Հուստինիանոս Բ, Լևոն Ե, Հովհաննես Ա Չշկիկ կայսրերի դրամները: Հավաքածուի վերջին և մեծագույն մասը կազմում են կիլիկյան հայկական պետության արծաթյա ու պղնձյա դրամները, որոնց մեջ ուշագրավ են հայոց թագավորներ Լևոնի «օծման» հուշատրամները, Ջաբելի և Հեթումի, իսկ վերջիններիս կողքին Երկեզ-վանի (հայերեն և արաբերեն) դրամները, թողարկված 13-րդ դարի 30—40-ական թվականներին Սիւ քաղաքում Հեթումի և սելջուկյան սուլթան Քալիսարաու իբն Քալ-Կոբադի անունով:

Առանձին օրինակներով ներկայացված են Լևոն Մեծ, Սմբատ, Կոստանդին, Հեթում Բ, Լևոն Գ, Ավշին, Լևոն Դ, Կոստանդին Գ, Կոստանդին Դ և Լևոն Ե թագավորների արծաթյա ու պղնձյա այնպիսի դրամների, որոնք իրենց վրա ունեցած գրությունների ու պատկերների տվյալներով լրացնում են մեր թանգարանի հայատառ դրամների շարքը:

Ժողովածուի ամենավաղ դրամը պատկանում է Եգիպտոսի Պտղոմեոսյան հարբա-

սությանը, թողարկված մ. թ. ա. 4-րդ դարում, իսկ ամենաուշը՝ Կիլիկիայի հայոց թագավոր Լևոն Ե (1374—1375) իշխանության տարիներին:

Դրամագիտական նման ժողովածուներն ստեղծվում են երկար տարիների ընթացքում համառ ձգտումների և հաճախ մեծ գոհողությունների գնով: Սակայն ուշագրավ է նաև նյութաբանական Ջաբել Պտոմեանի դրամագիտական նվերը. նույնպես բաղկացած է երկու կարևոր մասերից: Նախապես, նա ուղարկեց զուտ ազգային դրամներ, թողարկված Կիլիկիայի հայկական պետության կողմից 12—14-րդ դարերում: Այդ շարքով ներկայացված են 362 արծաթյա դրամական միավորներ, կիլիկյան Հայաստանի 14 հայ թագավորների անուններով:

Այնուհետև, վերջերս նա Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Առաքինի միջոցով Հայաստանի թանգարանին հանձնեց հռոմեական դրամներ, բայց այնպիսի օրինակներ, որոնք բոլորն էլ թողարկվել են Հայաստանի վերաբերյալ պատկերներով և արձանագրություններով: Դրանք նվիրված են հռոմեական առանձին զորավարների՝ դեպի Հայաստան կատարած արշավանքներին և արտացոլում են որոշակի տարիների համար Հայաստանի վիճակը Հռոմի տիրակալության տեսակետից:

Լինելով անցյալի անմիջական վկաները, այդ դրամներով հանդես են բերված թեև միակողմանի, բայց կարևոր ցուցումներ պատմական իրադրությունների քննության համար: Դրանցից մեկի վրա դրոշմված է հռոմեական զորավար Մարկոս Անտոնինոսի դիմանկարը և հայոց թագ թափուր, վերջորած նետ ու աղեղի մեջ: Այն թողարկվել է մ. թ. ա. 35—34 թվերին, երբ Մ. Անտոնինոսի զորքերը գրավել էին Արտաշատը և ձերբակալված հայոց թագավոր Արտավազդ Բ-ին յուր ընտանիքով աքսորել էին Եգիպտոս: Մի ուրիշ դրամով ներկայացված է հայ զինվորը հնագանդ կանգնած և շուրջը գրված է, որ Հայաստանը գրավված է: Դրամն այդ թողարկվել է մ. թ. ա. 20—18 թվերին, երբ Օգոստոս Օկտավիանոսի զորքերը հարձակվել էին հայոց երկրի վրա, ներքին խարդավանքներով սպանել էին տվել Արտաշես Բ-ին, որ ժողովրդի գլուխն անցած մաքառում էր հռոմեական նվաճողների դեմ՝ իր հոր սպանության և Արտաշեսյան զանի անկախության համար: Այստեղ ուշագրավ է հայ զինվորի տարազը, նրա զենքերի տեսակները, որ պատկերված են հռոմեացիների կողմից: Հարկ է նկատել, որ Հայաստանի անվան ARMENIA և կամ կրճատ ARMEN լատինատառ ձևերը դրամական շրջանառության համաշխարհային

որոշորում առաջին անգամ արտացոլվել են Մարկոս Անտոնիոսի և Օգոստոս Օկտավիանոսի հիշյալ դրամներով: Բացի այդ, Պտոլեյանը գտել է նաև երկու նույնանման, բայց տարբեր կտրային չափի արծաթ դրամներ՝ թողարկված Ներոն կայսեր դիմանկարով և հաղթանակի դիցուհու պատկերով, ըստ որում վերջինիս մոտ նշված է ARME- NIACUS լատիներեն գրությունը՝ մի տիտղոսաձև, որով հռչակվել էր Հռոմի կայսրը Հայաստանի նվաճման համար:

Այդ իրողությունը տեղի է ունեցել 59 թվին, երբ հռոմեական լեգեոնները Կորբոլունի գլխավորությամբ արշավելով Հայաստան՝ ներս էին խուժել Արտաշատ:

Ինչպես Գալաճյանի, այնպես էլ Զ. Պտոլեյանի ժողովածուի մեջ գտնվում են մեկական օրինակներով 116—117 թթ. պղնձյա խոշոր շքադրամներ: Դրանց մի կողմի վրա դիտվում է Տրայանոս կայսեր դիմաքանդակը, իսկ մյուսին՝ պատկերված է Հայաստանը կնոջ կերպարանքով, նստած երկու խոշոր գետերի միջև, նրա վերևում կանգնած է Նիզակը ձեռքին ինքը՝ կայսր Տրայանոսը:

Այս պատկերի շուրջը գրված է, որ Հայաստանը և Միջագետքը հպատակեցված են հռոմեական իշխանությանը: Ուշագրավ է, որ հոսող ջրի խորհրդանշաններով անձնավորված երկու հոսիկու կերպարները հռոմեացիները դիտել են որպես Տիգրիս և Եփրատ գետերը: Հենց այդ պատկերացումը, որ Հայաստանը ներկայացված է Տիգրիս ու Եփրատ գետերի միջև, հիշատակում է հռոմեացիների տվյալ ժամանակներում հայկական պետության աշխարհագրական դիրքի վերաբերյալ ունեցած սահմանումը:

Տրայանոսի դիմանկարի շուրջ գրված են նրա տիտղոսները, որ նա ինքնակալ է, Կեսար ամենաբարո, պաշտելի, գերմանացիների, Դակերի, Պարթևների հաղթող, բարձրագույն քրմապետ, տրիբուն, հյուպատոս 6 անգամ և հայր հայրենիքի: Տրայանոսը 115 թվին Հայաստանում լինելուց հետո վերադարձել էր Հռոմ, և սենատը նրա հաղթական արշավանքի իմաստը հավերժացնելու համար 116—117 թվերին զանգվածորեն թողարկել է տվել այս պատկերատիպով պղնձյա շքադրամներ: Ինչպես Տիրան Գալաճյանի, այնպես էլ Զարեհ Պտոլեյանի հավաքածուների մեջ մենք տեսնում ենք Հայաստանի համար հռոմեացիների կողմից ոչ միայն գոտ ոռգմանկան բնույթի պատկերներ, այլև հայ-հռոմեական քաղաքական հարաբերությունների բացահիկ կարևոր երևույթներին նվիրված շքադրամներ: Դրանցից մեկը վերաբերում է 140 թվին: Նրա վրա պատկերված է այն

հանդիսավոր պահը, երբ Հռոմի կայսր Անտոնին Պիոսը պատկառում է հայոց Արշակունի թագավոր Սոյեմոսին: Լատինատառ գրությամբ այդ պատկերի տակ ազդարարված է, որ սենատի որոշումով հայերին թագավոր է տրված: Ծագումով Պարթև Սոյեմոսը դաստիարակվել էր Հռոմում, և երբ նրան հայերին թագավոր դարձրին՝ կնքեցին Տիգրան անունով, մի անուն, որ խորհրդանշում էր հայերի անկախությունը Տիգրան Մեծի ժամանակ, չնայած այդ հեղինակությունից անցել էր արդեն շուրջ 200 տարի, լակայն ժողովրդի հիշողության մեջ այն դեռ փայլատվում էր: Այս Սոյեմոս-Տիգրանին Հռոմեական կայսրությունը համառորեն պաշտպանում էր որպես իր հավատարիմը, երբ 161 թ. հայ-պարթևական միացյալ ուժերը վճռեցին նրան Հայաստանից, ապա Հռոմը չհանդուրժեց իր քաղաքականության այդ ձևի տապալումը: Անմիջապես հռոմեական զորաբանակները շարժվեցին դեպի Հայաստան, և կայսր Մարկոս Ավրելիոսի գահակցի՝ գորավար Լուկիոս Վերոսը, վերահաստատեց Հռոմ փախած Սոյեմոս-Տիգրանին իր գահի վրա իբրև հայոց թագավոր:

Կայսրության համար մեծ նշանակություն ունեցող այդ հաղթանակի առթիվ 164 թ. Հռոմի փողերանոցները թողարկեցին դրամներ, նվիրված Սոյեմոս-Տիգրանի երկրորդ թագադրությանը, այս անգամ արդեն կապված Լուկիոս Վերոսի արևելյան արշավանքների հետ: Դրամի վրա պատկերված է թագադրության հռոմեական ծեսը. բեմի վրա նստած է Հռոմի կայսրը, նրա աջ թևի մոտ կանգնած է Լուկիոս Վերոսը, թիկունքին՝ կայսեր ժառանգները, իսկ ներքևում կանգնած է հայոց թագավոր Սոյեմոսը և գլխին է դնում արքայական պսակը, որ տալիս էր նրան վերևից Հռոմի տիրակալը: Այս տեսարանին կից լատինատառ արձանագրված է, որ սենատի որոշմամբ հայերին թագավոր է տրված:

Այսպիսի դրամների շրջանառությամբ հաղորդվում էր Հռոմի քաղաքականության, նրա հաղթանակների մասին և հաղորդման այդ ձևը միակ մասսայական ու գործոն միջոցն էր հիշյալ ժամանակներում:

Այդ կարգի հռոմեական դրամների շարքում բերված են ինչպես Լուկիոս Վերոսի, այնպես էլ Մարկոս Ավրելիոսի դիմաքանդակներով 164—165 թվերի դեմարներից այնպիսի նմուշներ, որոնց վրա գրված են նրանց մակդիրները Հայաստանի առումով՝ «Արմենիակոս», և տարբեր պատկերներ այդ առթիվ (Հայաստանը կնոջ կերպարանքով ընկճված նստած է գետին գլխիկոր և կամ թե այդ նույն կերպարանքի կող-

քին թևավոր հաղթանակն է կանգնած և շատ այլ խորհրդանշաններ): Գալաճյանների և Ջ. Պտուկյանի նվերները ունեն կարեւոր գիտական նշանակություն մեր երկրի պատմության համար: Նրանց կորստից փրկելու հոգսն է, որ համակել է մեր հայրենակիցներին: Այսպես օրինակ, փարիզաբնակ Մկրտիչ Գազանճյանը, Հայաստանի թանգարանին նվիրելով ազգային հերոս Անդրանիկի ինքնահոս գրիչը, գրում է.

«Երևանի թանգարանի պատվարժան վարչություն.

Ստորագրյալս, Մկրտիչ Գազանճյան, (ծնած ի Թամզարա Ծ. Գարահիսար) վերապրողը 1915-ի եղեռնեն և այժմ բնակվելով Փարիզ, անհուն գոհունակությամբ կնրվիրիմ սույն պատմական գրիչը, որ անցյալին պատկանած է ազգ. հերոս՝ գոր. Անդրանիկին և գոր ինն հիշատակ էր տրված:

Նկատելով որ՝ իբրև անհատ, զայն քույս պահիր իմաստե գուրկ պիտի ըլլար՝ օգտը վելով, հայրենակցիս պր. Խաչիկ Թևեռյանի դեպի Հայաստան ուղևորութենեն, անոր ձեռամբ, սույն թանկագին գրիչը ուրախությամբ կնվիրեմ Երևանի թանգարանին, խորհելով, որ անոր բուն տեղը մեր հայկական թանգարանին մեջ է, հոն գոյություն ունեցող ուրիշ՝ շատ մը թանկարժեք իրերու կարգին:

Թող, այս ալ գա ավելնայու Անդրանիկի պատկանած մնացյալ գույքերուն՝ որոնք կոչված են այլևս պատմության սեփականությունը դառնալու, քաջ գիտենալով մանավանդ, որ Երևանի մեջ Անդրանիկի անունը ու անոր գործը հավերժացնելու առաջադիմությամբ, ժամանակե մը ի վեր բոլորն ջանքեր կթափվին, լույս աշխարհ բերելու համար հերոսին իրական արժա-

նիքն ու անոր կատարած դերը, մեր ազգագրական կյանքին մեջ:

Կեցցեն մեր Անդրանիկները.

Կեցցե մեր հավերժական Հայաստանը և կարոտալի համբոյր՝ անոր սրբազան հողին:

Մկրտիչ Գ. Գազանճյան
Փարիզ 25 հուլիս
1965 թ. »:

Բուստոնում ապրող Պերն Հ. Գազանճյանը դրամագիտության բաժնին ուղղած նամակում գրում է, որ հավաքել է հունահռոմեական հին դրամներ և մի քանի հայաստա դրամներ Ռուբինյան թագավորներից, ըստ որում հայտնում է. «Այս հավաքածուս մեծարժեք բան մը չէ: Ուկե դրամներ չկան մեջը: Միայն արծաթ, բրոնզ և պղինձ դրամներ են: Սակայն բոլորն ալ շատ լավ վիճակի մեջ են և մեծ մասամբ հազվագյուտ: Այժմ, որ ծերացած եմ և տրկար՝ կփափագիմ հավաքածուն նվիրել Հայաստանի թանգարանին»:

Հնարավոր չէ թեկուզ շատ. սեղմ ձևով հաղորդելու այն բազմատեսակ թանգարանային նյութերի մասին, որ պարբերաբար ստանում է թանգարանը սփյուռքից: Տիրան Գալաճյանի և Զարեհ Պտուկյանի դրամագիտական ժողովածուներով Հայաստանի թանգարանը հարստացավ, սակայն նրանք դեռ բոլորը չեն: Կան շատ ու շատ հայրենասերներ, որոնցից յուրաքանչյուրի անունը գրված է հայոց թանգարանի մայր Մատենադարանում: Ամենաթանկագինը այն սերն է մայր երկրի նկատմամբ, որ գալիս է աշխարհի տարբեր հայկական գաղթավայրերից թեկուզ հին դրամների նվիրաբերություններով:

